

UTICAJ PRIDRUŽIVANJA SLOVENIJE EU NA ULAGANJA
U TURISTIČKU PRIVREDU U BOSNI I HERCEGOVINI

Halid KURTOVIĆ

Univerzitet u Sarajevu, Prirodno-matematički fakultet, BiH-71000 Sarajevo, Zmaja od Bosne 33–35
e-mail: halidk@bih.net.ba

IZVLEČEK

Prispevek obravnava neposredna vlaganja Slovenije v gospodarstvo Bosne in Hercegovine, še posebno investicije v turistično gospodarstvo kot rezultat vstopa Republike Slovenije v Evropsko Unijo.

Prispevek govori tudi o politiki vlaganj podjetij iz Slovenije v druge države in posebno o vlaganjih na prostoru Bosne in Hercegovine. S tega stališča smo analizo vlaganj v turistični sektor Bosne in Hercegovine razdelili na naslednje tematske sklope: vpliv EU na razvoj turizma, slovenska vlaganja v drugih državah, slovenska vlaganja v Bosni in Hercegovini ter perspektive razvoja turizma v Bosni in Hercegovini v luči pridobivanja investicij iz tujine.

Na osnovi podatkov Gospodarske zbornice v Sarajevu se prispevek osredotoča tudi na pomen neposrednih vlaganj Republike Slovenije v gospodarstvo Bosne in Hercegovine, tako v turizem kot druga področja, kamor so gospodarski subjekti iz Republike Slovenije vložili svoj kapital.

Ključne besede: tuja vlaganja, Slovenija, Bosna in Hercegovina, turizem, gospodarstvo

GLI EFFETTI DELL'ENTRATA DELLA SLOVENIA NELL'UNIONE EUROPEA
SUGLI INVESTIMENTI NEL TURISMO IN BOSNIA ED ERZEGOVINA

SINTESI

Obiettivo del contributo è individuare i vantaggi che la Slovenia incontra nei suoi investimenti in Bosnia ed Erzegovina, con particolare attenzione a quelli nel turismo, dopo l'entrata di Lubiana nell'Unione europea.

Viene esaminata la politica degli investimenti delle imprese slovene all'estero, con un occhio di riguardo per l'area bosniaco-erzegovese. In quest'ambito vengono analizzati i vantaggi in campo turistico. Il contributo si articola in una serie di tematiche: influenza dell'Ue sullo sviluppo del turismo, investimenti della Slovenia all'estero, investimenti in Bosnia ed Erzegovina e prospettive di sviluppo del turismo in Bosnia ed Erzegovina alla luce delle sue capacità di attirare capitali esteri.

Sulla base di dati forniti dall'Ufficio della Camera di commercio slovena a Sarajevo, viene presa in esame l'importanza degli investimenti diretti della Slovenia nell'economia della Bosnia ed Erzegovina, sia nel turismo sia negli altri settori in cui i soggetti sloveni hanno investito i loro capitali.

Parole chiave: investimenti esteri, Slovenia, Bosnia ed Erzegovina, turismo, economia

UVOD

Spektakularni razvoj ugostiteljsko-turističke djelatnosti i efekti koji su od toga počeli da se ispoljavaju potvrđuju mogućnost intenzivnog uključivanja i drugih zemalja u ulaganja u ovu privrednu granu. Ovako izražen interes izaziva opravdanu težnju svih dijelova Bosne i Hercegovine, da zainteresiranim iz drugih zemalja ponude određene lokalitete za izgradnju objekata ili drugih sadržaja koji će doprinijeti unapređenju turističke ponude ove zemlje. Interes je postao još veći kada se shvatilo da je ugostiteljsko-turističko privređivanje dobrim dijelom vezano za određene atraktivne lokalitete ove zemlje, na kojima ulaganja, investitorima garantuju višestruku oplodnju uloženog kapitala.

Atraktivnost određenih lokaliteta, garancija je da turizam i ugostiteljstvo na njima, mogu biti jedna od najtraženijih privrednih djelatnosti na koje će se kapital iz drugi zemalja ulagati u budućnosti.

Time kapital iz inostranstva dobija posebno značajnu ulogu, jer upravo na tom polju, kada je bosna i Hercegovina u pitanju, njegova uloga je nezamjenljiva. Opći privredni i društveni razvoj, a posebno razvoj savremenog turističkog prometa u nacionalnim i međunarodnim razmjerama, povećavaju potrebu za izgradnju savremenih objekata za smještaj i ishranu turista, a isto tako i turističke infra i supra strukture. Ta ulaganja vrše se u raznovrsnim oblicima, vrstama i tipovima preduzeća, kao i u ugostiteljskim objektima kojima je to osnovna namjena, a koja koriste dostignuća savremene nauke, tehnike i tehnologije. Na taj način turistička ponuda zemlje, a posebno ugostiteljstva, koje je sa svojim segmentima (hotelijerstvom i restoraterstvom) ušlo u procese ubrzanih promjena, posebno na planu novih tehnologija, tehnike poslovanja i ugostiteljskog menadžmenta. Ovi transformacioni procesi u Bosni i Hercegovini, ulaganjem iz inostranstva, dobijaju snažnu propulziju, te se pretpostavlja da će turistička ponuda zahvaljujući kapitalu iz drugih zemalja, u narednom periodu malo ličiti na tradicionalnu, koja je bila prepoznatljivo po raznim elementima. Iz tih razloga neophodno je praćenje i proučavanje razvojnih trendova i operativno-organizacionih procesa koji nastaju kao rezultat stranih ulaganja u turističku privredu Bosne i Hercegovine, a samim tim i Slovenije kao jedne od zemalja sa najvećim iznosima uloženim u privredu naše zemlje.

POLITIKA RAZVOJA TURIZMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Ako za turističku politiku kažemo da predstavlja ukupnost smišljenih akcija i aktivnosti usmjerenih na definiranje i realizaciju koncepcije razvoja turizma, shvatit ćemo u kojoj mjeri moraju biti koordinirane akcije nosioca i izvršioaca politike razvoja ove privredne grane. Drugim riječima, državna intervencija u cilju

poboljšanja stvaranja uvjeta za privlačenje stranog kapitala, koji će biti uloženi u izgradnju turističke infra i supra strukture je neophodna. Kažemo neophodna, iz razloga što strani investitori traže garanciju države za uložena sredstva, te iz tih razloga pravna regulativa u ovoj oblasti je od presudnog značaja. Razvoj turizma, u najvećem broju slučajeva zahtijeva ulaganja u izgradnju objekata za smještaj i ishranu, odnosno u izgradnju infra i supra strukture. Upravo izgradnja fiksnog kapitala, koji je kada je turizam u pitanju neophodan, zbog svog značaja ima karakter dugoročnih investicija, za šta je neophodno obezbijediti i dugoročne izvore finansiranja. Ti izvori finansiranja, koji bi obezbijedili trajna sredstva za ulaganja u turističku privredu, u Bosni i Hercegovini, tako reći nepostoje. Prvo, iz razloga što na nivou zemlje ne postoji utvrđena politika razvoja turizma niti sredstva iz kojih bi se finansirao njegov razvoj. Drugo, što je turizam privredna djelatnost u koju treba investirati, a da ne postoje parametri na osnovu kojih će se utvrditi isplativost ulaganja te iz tih razloga pojedinci nisu spremni ulagati svoj kapital u njegov razvoj.

U cilju privlačenja, kako domaćih, tako i stranih ulaganja u investiranje za razvoj turizma, smatram da bi država Bosna i Hercegovina, pored već usvojenih zakona o stranim ulaganjima i drugih zakonskih propisa kojima se štite strani ulagači, trebala, investitore u izgradnju objekata turističke privrede, infra i supra strukture, stimulisati i na sljedeći način:

- utvrditi nultu stopu poreza na dodatnu vrijednost, za investicije u turizam;
- dodjeljivati zemljište, koje je u vlasništvu države, bez nadoknade, onim investitorima (stranim ili domaćim), koji investiraju u turističku privredu sredstva u iznosu većim od 300.000,00 KM;
- omogućiti unajmljivanje bez nadoknade, objekata u vlasništvu države, koji se mogu preurediti u objekte, u kojima se mogu pružati određene usluge turistima;
- osloboditi investitore objekata za potrebe turizma, plaćanja naknade za uređenje građevinskog zemljišta i zemljišne rente i dr.

Takav pristup u privlačenju, kako stranog, tako i domaćeg kapitala, za ulaganja u razvoj turizma, polučio bi više pozitivnih efekata, koji za Bosnu i Hercegovinu, sada u godinama oporavka njene privrede, imao velikog značaja. Među kojima platni bilans zemlje, sada, kada izvoz ne pokriva više od 1/3 uvoza i zapošljavanje, činili bi najznačajnije stavke, mada ne treba zanemariti i mnogobrojne multiplikativne efekte koji nastaju kao rezultat, ostvarene potrošnje stranih turista.

UTICAJ EU NA RAZVOJ TURIZMA

U cilju bolje međusobne saradnje, na polju razvoja turizma u zemljama članicama EU, godine 1986. ustanovljen je na nivou EU, Odbor za informiranje o turizmu (Tourism Information Counsel Committee), s ciljem da

članicama ove asocijacije olakša saradnju na polju turizma.

Za razvoj turizma na području Evrope, koja se tretira kao vrlo respektabilno turističko područje, zemlje EU izdvajaju i značajna sredstva za istraživanja razvoja seoskog, kulturnog, obrazovnog i ekološkog turizma u zemljama nečlanicama. Tako je za potrebe finansiranja istraživanja razvoja turizma, tokom razdoblja 1993–1995. godina (Tourism Support Activity), utvrđen Plan aktivnosti za podršku turizmu. U okviru ovog plana, realizirano je nekoliko pilot projekata, istraživanja razvoja turizma u zemljama nečlanicama. Troškovi realizacije ovih pilot projekata, plaćeni su iz fondova EU, i za njih je utrošeno 21,7 miliona eura.

Da zemlje EU imaju namjeru investirati u istraživanje razvoja turizma, najbolji je dokaz da su za period od 1994–1999. godine, preko strukturnih fondova u te projekte potrošila 7,3 milijardi eura. Ta izdvajanja u najvećoj mjeri usmjeravana su preko strukturnih fondova: Evropski fond za regionalni razvoj (ERDP), Evropski socijalni fond (ESF) i Evropski fond za vođenje i izdavanje garancija u poljoprivredi (EAGGF).

Potrošena sredstva za razvoj turizma u Evropi, u najvećoj mjeri rezultat su zaključaka koji se odnose na Ulogu saradnje u turizmu (The function of cooperation in Tourism) datih u "Zelenoj knjizi" i stavova Evropske komisije (European commission, 2002a; 2002b), koji se odnose na zaštitu okoline, povećanje konkurentnosti malog i srednjeg poduzetništva, očuvanju i obnovi kulturnog naslijeđa i dr.

Ako znamo, da turizam u zemljama EU u strukturi BDP-a učestvuje sa 5,5%, odnosno da u njemu zaposlenje ima oko 6% ukupno uposlenih ove asocijacije, onda shvatamo šta njegov razvoj znači za Bosnu i Hercegovinu.

Bosna i Hercegovina, kao zemlja, koja neće u dogledno vrijeme, postati članica ove grupacije, svojim projektima za razvoj turizma i zaštitu životne sredine iz navedenih fondova, može bazirati na Agendi 2000. Prema odredbama ove Agende, sredstva za razvoj turizma razvrstavaju se u tri prioriteta cilja, od kojih se dva odnose na određena geografska područja, a jedan na sve zemlje članice Unije:

1. Unapređenje razvoja i strukturno prilagođavanje regija koje zaostaju u privrednom razvoju;
2. Uticaj na privredne i društvene promjene na područjima suočenim sa strukturnim preprekama (industrijskim, poljoprivrednim, gradskim i dr.)
3. Prilagođavanje i modernizacija sistema obrazovanja, osposobljavanja i zapošljavanja (Karluk, 2002).

ULAGANJA SLOVENIJE U DRUGE ZEMLJE

Slovenija je i prije zvaničnog pridruživanja EU ulagala značajna sredstva u više zemalja. Tako, prema podacima Banke Slovenije, ukupno uložena sredstva u ino-

stranstvo u periodu 2002–2004. godina, prelaze 2,2 milijardi EUR-a. Prema istom izvoru (BS) ulaganja iz drugih država u Sloveniji, tokom istog perioda, iznose 5,6 milijardi EUR-a. Ovako visoko izražen iznos, kako ulaganja od strane drugih država u ovu zemlju, tako i njena ulaganja u inostranstvo, dovoljno govori o njenoj politici direktnih investiranja u inostranstvo i snazi privrede Slovenije.

U kojoj mjeri, su ta ulaganja izražena, najbolje se da sagledati, kada se analiziraju podaci, koje je objavila Banka Slovenije, a koji se odnose na direktna ulaganja Republike Slovenije u druge zemlje.

Tabela 1: Ulaganje Republike Slovenije u druge države za period 2002–2004. god. (Banka Slovenije, 2002–2004).

Table 1: Foreign investments by the Republic of Slovenia made in 2002–2004 (Banka Slovenije, 2002–2004).

Rang	Država	mil. EUR-a	% ušešća
1.	Hrvatska	672	30,5
2.	Srbija i Crna Gora	277	12,6
3.	Holandija	252	11,5
4.	Bosna i Hercegovina	217	9,9
5.	Poljska	132	6,0
6.	Njemačka	104	4,7
7.	Makedonija	85	3,9
8.	Austrija	82	3,7
9.	Ruska federacija	76	3,5
10.	Ostale zemlje	303,3	13,7
	Ukupno:	2.200,3	100

Posmatrajući podatke iz preuzete tabele, uočava se da najveći iznos direktnih ulaganja iz Slovenije, odnosi se na ona realizirana u Republici Hrvatskoj. Samo u ovu zemlju, privreda Republike Slovenija je u protekle tri godine uložila preko 30% ukupno uložених sredstava u inostranstvo, što je svakako rezultat brojnih poslovnih veza između ove dvije države, kao i činjenica da one graniče jedna sa drugom.

Ovdje je značajno napomenuti, da u planovima Republike Slovenije, koji se odnose na ulaganja u inostranstvo, Bosna i Hercegovina, zauzima značajno mjesto. Što kao rezultat ima, da se po visini direktnih ulaganja iz Republike Slovenije u druge zemlje, zaključno sa 2004. godinom BiH nalazi na četvrtom mjestu.

Međutim, prema podacima Predstavništva Gospodarske komore Republike Slovenije u Bosni i Hercegovini, direktna ulaganja iz ove zemlje imaju tendenciju rasta, jer je samo za prvih osam mjeseci (januar–avgust) 2005. godine, uloženo preko 100 mil. EUR-a. Ako bi ta ulaganja imala isti trend rasta i u narednim mjesecima ove godine, onda bi samo u ovoj godini bilo uloženo preko 150 mil. EUR-a, odnosno, ukupna ulaganja za period 2002–2005. godina iznosila bi preko 367 mil. EUR-a.

To znači, da bi R. Slovenija sa 717.624.450,00 KM (367.000.000,00 x 1,95538 KM), zauzela prvo mjesto, na listi zemalja, stranih ulagača u Bosnu i Hercegovinu.

ULAGANJA REPUBLIKE SLOVENIJE U TURIZAM BOSNE I HERCEGOVINE, PRIJE I NAKON 1. MAJA 2004. GODINE

Dinamika i obim investicionih ulaganja u turističku privredu Bosne i Hercegovine, zavisit će od materijalnih i investicionih mogućnosti nosilaca turističkog razvoja i potencijalnih investitora. Sredstva potrebne za razvoj turizma u zemlji u sadašnjim uvjetima ukupnih privrednih kretanja, izuzetno su skromna i nedovoljna. Skromne mogućnosti Bosne i Hercegovine za investiranje u razvoj turizma bile su evidentne i prije rata, međutim, u ovim poslijeratnim godinama kada nije dostignuta ni 1/2 prijeratne privredne razvijenosti i kada je još uvijek u zemlji prisutna stopa nezaposlenosti preko 40%, o velikim investicijama za razvoj turizma iz vlastitih sredstava ne može se ni razmišljati. Nova investiciona ulaganja, moguće je ostvariti samo sredstvima stranih ulagača, ili zajedničkim investicionim ulaganjem stranih i domaćih investitora.

Nedostatak novčanih sredstava u zemlji, inicirao je donošenje brojnih zakonskih akata, kojima se liberalizuju strana ulaganja, i kojima se ulagačima garantuje sigurnost za uložena sredstva. Kao rezultat otvorenosti zemlje za privlačenjem stranog kapitala, imamo registrovanih direktnih stranih ulaganja u Bosnu i Hercegovinu, za period od maja 1994 do 30. 06. 2005 godine, u iznosu od 3,522,830.000,00 KM (MVTEO BiH, 2005).

Tabela 2: Rang lista zemalja prema visini uloga, preko 50 miliona KM (MVTEO BiH, 2005).

Table 2: List of countries by amount of investment higher than 50 million of Bosnian convertible marks (MVTEO BiH, 2005).

Redni broj	D R Ž A V A	I Z N O S	% učešća
1.	Hrvatska	542.654.000,00	15,4
2.	Litvanija	493,644.000,00	14,0
3.	Austrija	493,623.000,00	14,0
4.	Slovenija	363,185.000,00	10,3
5.	Njemačka	252,593.000,00	7,2
6.	Holandski antili	233,283.000,00	6,6
7.	Kuvajt	197,597.000,00	5,6
8.	SCG	187.552.000,00	5,3
9.	Holandija	99,133.000,00	2,8
10.	Švajcarska	96,715.000,00	2,8
11.	Italija	86.818.000,00	2,5
12.	Turska	53,100.000,00	1,5
13.	Ostale zemlje	422,913.000,00	12,0
	UKUPNO:	3,522.830.000,00	100,0

Iz podataka datih u navedenoj tabeli, preuzetih iz Informacije Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, vidi se da Slovenija, po iznosu uloženi sredstava zauzima četvrto mjesto. Međutim, na osnovu podataka koje je objavljuje Banka Slovenije i Gospodarska zbornica Slovenije, iznosi koji se odnose na direktna ulaganja ove zemlje u Bosnu i Hercegovinu, znatno su veći.

Podaci, kojima raspolaže Predstavništvo Gospodarske zbornice Slovenije u Bosni i Hercegovini, dobijeni su anketiranjem pravnih lica, čiji su vlasnici, odnosno, suvlasnici iz Republike Slovenije. Prema tim podacima, "... u Bosni i Hercegovini egzistira preko dvije stotine preduzeća i predstavništava slovenačkog porijekla". Od kojih su 56% organizirani kao d.o.o., 21% kao d.d., 21% kao predstavništva, a 2% se nije izjasnili na ovo pitanje, tokom anketiranja istih.

Na osnovu odgovora dobijenih na anketnim listićima, vidi se da od ukupnog broja privrednih subjekata iz Republike Slovenije njih 56% samostalno nastupa na tržištu Bosne i Hercegovine, odnosno vlastitim sredstvima registriralo djelatnost kojom se bavi. Dok je njih 34% ušlo u zajedniči aranžman sa preduzećima ili pojedincima iz ove zemlje, a 10% anketiranih nije se izjasnilo o svom statusu.

Prema procjenama, Predstavništva Gospodarske zbornice Slovenije u Sarajevu, ukupna ulaganja Slovenije u Bosnu i Hercegovinu, zaključno sa 31. 8. 2005 godine, procjenjuju se na cca 560 miliona KM. Razlika koja se pojavljuje između podataka, koje objavljuje Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, s jedne strane i Gospodarska zbornica, odnosno Banka Slovenije, s druge strane, kako mi je rečeno, rezultat je neažurnosti službi u Bosni i Hercegovini, koje treba da prate kretanja stranih ulaganja u zemlji.

Naime, nadležne službe, prate samo iznose navedene kao osnivački ulog, naznačen u ugovoru o osnivanju, odnosno ulaganju. Dok se sredstva koja se uložu u razvoj osnovanog preduzeća, odnosno, u povećanje kapitala investitora, nigdje ne evidentiraju. Kao ilustraciju, navest ću primjer koji se odnosi na ulaganja "Terme Čatež u osnivanju zajedničkog preduzeća "Terme Ilidža" d.o.o. Sarajevo: u Informaciji Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, ukupna ulaganja partnera iz Slovenije u ovu kompaniju, vode se u iznosu od 351.000,00 KM. Dok se po podacima Predstavništva Gospodarske zbornice u Sarajevu, vidi da su ukupno uložena sredstva u "Terme Ilidža" d.o.o. Sarajevo, od strane ulagača iz Slovenije, 57 milona KM.

Ovako uočenih razlika ima kod većeg broja preduzeća. Tako na primjer u Informaciji za ulaganja u izgradnju prodajnih centara, koje je sagradio "Merkator" stoji iznos od 31 miliona KM, a u evidenciji Gospodarske zbornice Slovenije iznos od 94 milona KM i td.

Naznačeni podaci, kao i saznanja, do kojih sam došao istražujući za potrebe ovog rada, ukazuju na to,

da razlike koje su evidentirane, ilustruju kvalitet rada nekih institucija u Bosni i Hercegovini, koje ne prate promjene, do kojih dolazi u dodatnim ulaganjima u preduzećima, koja su osnovali ili kupili, pojedinci, odnosno firme iz Slovenije. Iz navedenog proizilazi nužnost bolje organiziranosti, kako u uspostavljanju međudržavnih veza na polju privredne saradnje, tako i u usaglašavanju dokumentacije koja se odnosi na ranije izvršena direktna ulaganja iz Republike Slovenije u Bosnu i Hercegovinu. To znači, da trenutno stanje, posebno, ono koje se odnosi na praćenje ulaganja u Bosni i Hercegovini, nije na nivou, već uspostavljenih veza i odnosa između ove dvije zemlje.

Iz tog razloga, smatram, da se u cilju utvrđivanja stvarno uloženi sredstava, kao prvo, treba formirati jedno zajedničko tijelo, koje će usaglasiti stanja, odnosno, utvrditi, kada i gdje su ispuštena evidentiranja nekih stavki. Drugo, neophodno je utvrditi zajedničke mehanizme praćenja svih u buduće uloženi sredstava, neovisno o tome, da li se radi o sredstvima, koja se ulažu kao inicijalni kapital (osnivanje ili kupovina preduzeća), ili se to odnosi na sredstva uložena za podsticanje razvoja privredne, odnosno, uslužne djelatnosti.

Za potrebe ovog rada, smatram da je potrebno analizirati ulaganja koja su vršena od strane privrednih subjekata i pojedinaca iz Slovenije u Bosnu i Hercegovinu, u dva odvojena perioda. Prvi period obuhvata sredstva uložena prije pridruživanja Slovenije Evropskoj uniji, a drugi, ulaganja izvršena nakon 1. maja 2004. godine, kada je Slovenija zvanično postala članica Evropske unije.

Prema procjenama Gospodarske zbornice Slovenije, sredstva uložena u Bosnu i Hercegovinu do 1. maja 2004. godine, procjenjuju se na cca 310 miliona KM. Međutim, po rezultatima ankete koju je sproveo Predstavništvo GZ u Sarajevu, ukupan iznos direktnih ulaganja iz Slovenije u Bosnu i Hercegovinu, iznosi 247,4 miliona KM. Naravno, ovo je zbir sredstava dobijen od vraćenih anketnih listića, na kojima je bio naznačen iznos ukupno uloženi sredstava, jer dobijene listiće nisu vratila sva preduzeća koja su bila obuhvaćena anketom, a neka od njih nisu naznačila iznos uloženi sredstava. Pošto se procjena razlikuje od podataka dobijenih na osnovu ankete, odnosno kojima Gospodarska zbornica Slovenije raspolaže, navest ćemo strukturu uloženi sredstava i iznose, samo onih sredstava koja su naznačena na potvrđenim anketnim listićima.

Tabela 3: Struktura uloženi sredstava.

Table 3: Structure of invested means.

Trgovina	120,000.000,00 KM	48,80%
Proizvodnja	88,200.000,00 KM	35,87%
Usluge	22,000.000,00 KM	8,95%
Turizam	13,500.000,00 KM	5,49%
banke i osiguranja	2,200.000,00 KM	0,89%
ukupno:	245,900.000,00 KM	100,0%

Kao što se iz prezentiranih podataka vidi, najveći iznosi uloženi su u izgradnju objekata i kupovinu opreme koja se odnosi na trgovinu i proizvodnju (84,67%). Dok se na ulaganja u turizam, usluge, banke i osiguranja, uložilo samo 37,7 milona KM, ili 15,33% ukupno uloženi sredstava. Navedeni podaci se odnose na prostor cijele Bosne i Hercegovine, međutim, kada se isti posmatraju prema dijelovima zemlje u kojima su ulaganja vršena, tada imamo sljedeću strukturu:

Tabela 4: Prostorna zastupljenost entiteta i kantona.

Table 4: Spatial representation of entities and cantons.

Kanton Sarajevo	168,500.000,00 KM	68,73%
Srednje-bosanski kanton	15,000.000,00 KM	6,10%
Tuzlanski kanton	25,900.000,00 KM	10,94%
Zapadno-hercegovački kanton	5,000.000,00 KM	2,03%
Zeničko-dobojski kanton	30,000.000,00 KM	12,20%
FbiH	244,400.000,00 KM	99,39%
RS	1,500.000,00 KM	0,61%
Bosna i Hercegovina – ukupno	245,900.000,00 KM	100%

U periodu poslije 1. maja 2004 godine, uočava se značajno povećanje direktnih ulaganja, iz Republike Slovenije u Bosnu i Hercegovinu. Ta ulaganja, samo za period od 1. 5. 2004 – 31. 8. 2005 godine, veća su 41,7 mil. KM, u odnosu na ukupna ulaganja izvršena prije naznačenog perioda. Ovako izraženo povećanje ulaganja, dovoljno govori o podsticaju, koji je nastao u privredi Republike Slovenije, danom njenog zvaničnog pristupanja Evropskoj Uniji.

Pored toga, što je došlo do porasta uloženi sredstava, prisutna je i razlika u prostornoj distribuciji uloženi sredstava u Bosnu i Hercegovinu, a isto tako, prisutan je i drugačiji odnos, kada se ista posmatraju po sektorima djelatnosti. U periodu do 1. maja 2004 godine, najveći dio ukupnih direktnih ulaganja iz Republike Slovenije u Bosnu i Hercegovinu, uloženi je na prostorima Federacije BiH (99,39%) od kojih se na ulaganja u trgovinu (48,8%) i proizvodnju (35,87%), odnosilo 84,67%.

Sredstva uložena u periodu 1. 5. 2004 – 31. 8. 2005 god., imaju drugačiju strukturu, i to kako ako se posmatraju s aspekta prostora, tako isto, ako se posmatraju po sektorima djelatnosti. Tokom ovog perioda, došlo je do znatnog povećanja ulaganje u dio BiH – Republiku Srpsku, u kojoj je uloženo 37 mil. KM (12,87%), što u odnosu na 1,5 mil. KM ukupno uloženi sredstava u prethodnom periodu, čini značajno povećanje. Isto tako, tokom ovog perioda, došlo je i do povećanja ulaganja u proizvodnju, a posebno veliko povećanje direktnih ulaganja evidentno je u bankama i osiguranju.

Tabela 5: Struktura uloženi sredstava, na prostoru Bosne i Hercegovine nakon 1. maja 2005. god., je sljedeća:

Table 5: The structure of invested means in the area of Bosnia and Herzegovina after 1st May, 2005, is:

Proizvodnja	116,600.000,00	40,55%
banke i osiguranja	89,000.000,00	30,94%
Trgovina	52,000.000,00	18,08%
Turizam	30,000.000,00	10,43%
Ukupno	287,600.000,00	100,0%

Tabela 6: Prostorna distribucija, uloženi sredstava, na prostoru Bosne i Hercegovine. nakon 01. maja 2005. god., je sljedeća:

Table 6: The spatial distribution of invested means in the area of Bosnia and Herzegovina after 1st May, 2005, is:

Kanton Sarajevo	111,000.000,00 KM	38,59%
Tuzlanski kanton	89,600.000,00 KM	31,16%
Zeničko-dobojski kanton	50,000.000,00 KM	17,38%
FbiH	250,600.000,00 KM	87,13 %
RS	37,000.000,00 KM	12,87 %
Bosna i Hercegovina – ukupno	287,600.000,00 KM	100%

Podaci, navedeni u tabelama, ukazuju, na to:

1. da su ulaganja u proizvodnju daleko najviše zastupljena i ona, zaključno sa 31. 8. 2005 godine, iznose 204,8 miliona KM, odnosno učestvuju sa 38,14% u ukupnim ulaganjima Slovenije;
2. da turizam, kao privredna djelatnost, za čijim razvojem u Bosni i Hercegovini, postoji veliki interes, još uvijek nije u dovoljnoj mjeri privlačan za ulagače iz Slovenije, što se najbolje vidi iz podataka, da je u dosadašnjem periodu u ovu djelatnost (Terme Ilidža d.o.o. Sarajevo i Koloseum u Sarajevu) uloženo skromnih 43,5 miliona KM;
3. da Sarajevo, kao privredni i administrativni centar Bosne i Hercegovine privlači najveći broj stranih ulagača, odnosno ulagača iz Slovenije. U privredne i uslužne djelatnosti u ovom gradu do sada je uloženo 280 miliona KM ili 52% ukupnih ulaganja iz Slovenije u Bosnu i Hercegovinu.

PROJEKCIJA RAZVOJA TURIZMA, NA BAZI ULAGANJA IZ INOSTRANSTVA

Koncepcija razvoja turizma u Bosni i Hercegovini je po svom konceptu dugoročno razvojnog karaktera. Pravce i aktivnosti na privlačenje stranog kapitala, treba shvatiti kao indikatore poželjnog i uz određene mjere, mogućeg pribavljanja sredstava od ulagača iz inostran-

stva. To znači, da dodatna ulaganja u materijanu osnovu za razvoj turizma, koja bi bila realizirana uz angažiranje ino kapitala, trebalo bi prilagođavati, zahtjevima sve probirljivije potražnje, na svjetskom turističkom tržištu, na kome su prisutne i određene tendencije, koje se ogledaju i u sljedećem:

- kretanja prema većem broju turističkih destinacija, uz kraće zadržavanja u njima;
- sve izraženija turistička kretanja unutar regija;
- potražnja ekološki čistih prostora;
- porast potražnje za individualnim paket aranžmanima i dr.

Efekti koji će nastati ulaganjem u razvoj turizma, dati kroz dugoročna programska opredjeljenja, utemeljeni su na procjeni očekivanih trendova, koji će dominantno karakterisati razvojne procese turizma u narednom periodu. Stoga Bosna i Hercegovina treba da prihvati koncepciju aktivne politike razvoja turizma, orjentisanu na privlačenju stranog kapitala u ovu privrednu djelatnost.

U kontekstu naprijed navedenog, proizašli su ciljevi i orijentacija na kapital iz inostranstva, kao smjernica za djelovanje subjekata koji vode politiku razvoja turizma u Bosni i Hercegovini.

Osnovni cilj projekcije razvoja turizma, na bazi stranih ulaganja je privredna revitalizacija zemlje, na načelima održivog razvoja uz poseban naglasak na unapređenje turizma. U tom smislu treba preduzeti određene aktivnosti na izgradnji novog identiteta i repositioniranja Bosne i Hercegovine na svjetskom turističkom tržištu, kao što su:

- definisanje plana aktivnosti za povećanjem sredstava, koje strani ulagači ulažu u Bosnu i Hercegovinu, s posebnim usmjerenjem istih na turizam;
- utvrđivanje strateškog plana, odnosno definisanje atraktivnih lokaliteta, koji će biti ponudeni investitorima iz inostranstva, kako na nivou zemlje, tako i na nivou entiteta i turističkih regija.

Operacionalizacijom navedenih aktivnosti, tih globalnih razvojnih koraka, valja utvrditi mjesto i ulogu svakog segmenta ponude, a posebno onih najvažnijih nosioca turističkog razvoja o kojima ovisi funkcionisanje definiranih ciljeva – privlačenje stranih ulaganja u razvoj turizma.

ZAKLJUČAK

Na osnovu podataka prezentiranih u radu, da se zaključiti sljedeće:

1. Da su direktna ulaganja privrednih subjekata i jedinica iz Republike Slovenije nakon njenog pridruženja EU 1. 5. 2004 godine, postala značajnija u odnosu na protekli period. Navedeni zaključak se nameće posmatranjem kretanja direktinih ulaganja iz ove zemlje u Bosnu i Hercegovinu. U kojoj je do 30. 4. 2004. godine uloženo ukupno 247,4 miliona KM, a samo u periodu od 1. 5. 2004 godine do 31. 8. 2005 godine

iznos od 287,600.000,00 KM.

Iz navedenih podataka proističe, da je danom zvaničnog pristupanja Republike Slovenije EU, ova zemlja postala vrlo intresantna za ulagače iz zemalja EU, a i drugih, što je kao rezultat imalo, da se slobodna novčana sredstva privrednih subjekata iz Republike Slovenije, koja nisu utrošena u zemlji, plasiraju u vidu direktnih ulaganja u druge zemlje.

2. Da je kada je ulaganje u Bosnu i Hercegovinu u pitanju, daleko više izraženo interesovanje za ulaganje u dijelove Federacije Bosne i Hercegovine u odnosu na Republiku Srpsku, u kojoj je do 1. 5. 2004 godine uloženo svega 1,5 milion KM, odnosno 0,61% od ukupno uložених sredstava u BiH. Da je u periodu od 1. 5. 2004 do 31. 8. 2005 godine, došlo do porasta direktnih ulaganja iz Republike Slovenije i u dio BiH – Republiku Srpsku, tako da su ta ulaganja u ovom periodu učestvovala sa 12,87% u strukturi ukupnih ulaganja u Bosnu i Hercegovinu.

Kada je razvoj turizma u Bosni i Hercegovini u pitanju, uprkos tome, što ova zemlja ima značajne turističke potencijale i činjenice da je turizam značajna privredna grana za njen privredni razvoj, prisutni su i neki problemi, koji ograničavajuće djeluju na njegov razvoj, a to su:

- nedostatak sredstava za ulaganje u izgradnju turističke infra i supra strukture;
- ne postojanje Strategije razvoja turizma Bosne i Hercegovine;

- slaba propusna moć i kvalitet saobraćajnica;
- nedovoljno sredstava za promociju bosansko-hercegovačkog turizma na međunarodnom turističkom tržištu, i dr.

Ovakvim stanjem, odnosno nedovoljno izraženim interesovanjem za ulaganja u razvoj turizma, i pored značajnih rezultata ne možemo biti zadovoljni. Te je u svrhu njegovog razvoja neophodno utvrditi ciljeve, koji će omogućiti da Bosna i Hercegovina, postane privlačna destinacija za strana ulaganja u turizam, koja će doprinijeti njegovom značajnijem razvoju. Ti ciljevi mogu se identificirati, kao:

- težnja za uspostavljanjem na nivou države samostalne turističke organizacije, umjesto sadašnjeg Udruženja turizma, koja bi planirala i realizirala aktivnosti na razvoju turizma i omogućila evoluciju u omasovljenju turističkog prometa;
- iznalaženje načina, da se ohrabre investicije u turizam, s posebnim naglaskom na privlačenje stranih investitora;
- utvrđivanje mjere unapređenja i zaštite životne sredine;
- identifikacija ciljeva i utvrđivanje planova pomoću kojih se oni mogu postići;
- cjenovna konkurencija i kvalitet u odnosu na okruženje; i
- kontrola kao kao instrument utvrđivanja, u kojoj mjeri se realizuju planom utvrđeni zadaci i efekti određene organizacije.

THE IMPACT OF SLOVENE ACCESSION TO THE EU ON INVESTMENTS INTO THE TOURISM ECONOMY IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Halid KURTOVIĆ

University of Sarajevo, Faculty of Natural Sciences and Mathematics, BiH-71000 Sarajevo, Zmaja od Bosne 33–35
e-mail: halidk@bih.net.ba

SUMMARY

Based on the data presented in the article, the following conclusions can be reached:

First, compared to the previous period, after Slovene accession to the EU on 1st May, 2004, direct investments by economic agents and individuals from the Republic of Slovenia have increased. This conclusion was reached through the observation of trends in direct investments made by Slovenians in Bosnia and Herzegovina. Up to 30th April, 2005, total investments amounted to 247.4 million Bosnian convertible marks; as many as 287,600,000 were invested from 1st May through 31st August, 2005. These data reveal that after its accession to the EU Slovenia became interesting for investors from other EU members as well as other foreign investors, which resulted in the direction of free financial means to other countries.

Second, examining investments into Bosnia and Herzegovina, it can be found out that significantly more interest was shown in investments into the Federation of Bosnia and Herzegovina compared to the Serbian Republic, in which 1.5 million Bosnian convertible marks have been invested since 1st May, 2005, accounting for only 0.61% of

all investments made in Bosnia and Herzegovina. From 1st May through 31st August, 2005, direct investments from the Republic of Slovenia in the Serbian Republic in Bosnia and Herzegovina increased; in this period these accounted for 12.87% of all investments.

Examining the development of tourism in Bosnia and Herzegovina it can be concluded that despite its significant potential and the importance of the tourism sector for its economic development, some problems that exert a negative effect on tourism development emerge:

- lack of funds for investments into the construction of tourism infrastructure and superstructure;
- lack of a strategy;
- low capacity and quality of traffic routes;
- lack of means for the promotion in the international tourism market, etc.

Therefore, despite the significantly higher investments, we cannot be satisfied with the insufficient interest in investments made into the development of tourism. In order for Bosnia and Herzegovina to become an interesting destination for foreign investments in tourism and its development, the aims and objectives of development have to be defined:

- initiative toward the establishment of an independent national tourism organization that would replace the existing Tourism Association; the new organization would plan and implement the activities in the field of tourism and enable evolution in the direction of mass tourism;
- identification of methods for the stimulation of investments in tourism, with special emphasis on the attraction of foreign investors;
- verification of progress and protection of the environment;
- identification of aims and verification of plans leading toward the achievement of the previously defined aims;
- price competitiveness and quality in relation to neighbouring competition;
- supervision as an instrument for the verification of the implementation of planned activities and effects within organizations.

Key words: foreign investments, Slovenia, Bosnia and Herzegovina, tourism, economy

LITERATURA

Banka Slovenije (2003–2005): Kazalo: Finančni podatki: Ekonomski in finančni podatki. Neposredne naložbe Slovenije v tujni – po državah konec leta v milijonih EUR za leta 2002, 2003 in 2004. Gospodarska zbornica Slovenije, Predstavništvo u Sarajevu.

European Comission (2002a): Tourism and the European Union. [Http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/tourismeu.htm](http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/tourismeu.htm); [Http://www.deltur.cec.eu.int/yayinbrosur.html](http://www.deltur.cec.eu.int/yayinbrosur.html) (2002-10).

European Comission (2002b): Tourism: Funding and Instruments available. [Http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/polyci-areas/instruments.htm](http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/polyci-areas/instruments.htm) (2002-09).

European Comission (2002c): EU Support for Tourism Enterprises and Tourist Destinations: An Internet Guide. [Http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/tourismpublications/dokuments/internet-guide-en.pdf](http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/tourismpublications/dokuments/internet-guide-en.pdf) (2002-10).

GZS – Gospodarska zbornica Slovenije, Predstavništvo u Sarajevu: Interni podaci dobijeni anketiranjem preduzeća iz Slovenije u Bosni i Hercegovini.

Karluk, R. (2002): Avrupa Birligi ve Turkiye. Genisletilmis 6. Baski. Istanbul, Beta, 405–412.

MVTEO BiH (2005): Informacija o direktnim stranim ulaganjima u Bosni i Hercegovini zaključno sa 30. 6. 2005 godine. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH.